

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No2

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, fevral.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	40
Faxriddinov Temur Faxriddin o'g'li	
TEMIR YO'L YO'LLARINI TA'MIRLASH KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI.....	46
Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
BANKLARNI TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASHNING XORIJ TAJRIBASI.....	51
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
O'ZBEKISTONDA BUDJET OCHIQLIGINI TA'MINLASH BO'YICHA QONUNCHILIK BAZASINING EVOLYUTSIYASI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	55
Mamanov Alisher Umbarovich	
ENERGETIKA TARMOG'I KORXONALARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH YO'LLARI.....	60
Xamdamova Gavxar Absamatovna	
SMART UNIVERSITET MODELINING XALQARO TAJRIBASI VA UNI YANGI O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIGA MOSLASHTIRISH MASALALARI.....	65
Saloxiddinova Sitora Baxodir qizi	
IJTIMOIIY OBYEKTlarda QURILISH XIZMATLARINI MOLiyALASHTIRISHNING NAZARIY – ASOSIY TAMOIYILLARI.....	68
Gapparov Azim Qayumovich	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARINING ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATIGA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANI JORIY ETISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIKNI TA'MINLASH.....	72
Zaripov Shoxboz Alijon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA MASOFAVIY BANK XIZMATLARINING IQTISODIY VA IJTIMOIIY BARQARORLIKKA TA'SIRI.....	75
Kolmatova Asila Menglimurod qizi	
РОЛЬ GREEN BONDS В МЕЖДУНАРОДНОЙ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	81
Н.Т. Бекназарова	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK BOSHQARUV VA AUDIT.....	86
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
NORASMIY IQTISODIYOTNING MAVJUDLIGINING NAZARIY MASALALARI VA UNI ANIQLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARI.....	93
Alimardonov G'ayratjon Nuraliyevich	
DIGITAL TWIN-BASED DECISION SUPPORT FOR COST OPTIMIZATION AND RISK MANAGEMENT IN INFRASTRUCTURE SYSTEMS.....	99
Nelyufar Umarovna Dadabayeva	
PAXTA BO'LAKCHASINING OG'MA TO'RLI YUZA SIRTI BO'YLAB HAVO OQIMI TA'SIRIDAGI HARAKATINING MATEMATIK MODELI.....	108
Karimov Abdusamat	
АДАПТИВНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ К ВНЕШНИМ РИСКАМ И ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИМ ТЕНДЕНЦИЯМ.....	115
Бабаджанов Шухрат Атахмович	
“TIBBIYOT BOZORINING UZLUKSIZ RIVOJLANISHI UCHUN MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH YONDASHUVLARI”.....	120
Abdumalikov Shoxjahon Jaloliddin o'g'li	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MEHNAT BOZORI RIVOJLANISHIDAGI ROLI VA BANDLIKKA TA'SIRI.....	124
Egamberdiyev Abdujabbor Xusanovich	

XORAZM VILOYATIDA ETNOGRAFIK TURIZMNI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINING AHAMIYATI	129
Ro'zimatova Shaxlo Baltaboy qizi	
THE FEAR OF MISSING OUT (FOMO) EFFECT IN ADVERTISING AND ITS NEUROPSYCHOLOGICAL IMPACT ON IMPULSE BUYING	134
Negmatov Nodir Nozimovich	
O'ZBEKISTONDA TRANSPORT XIZMATINI TASHKIL ETISHNING ASOSIY IQTISODIY KO'RSATKICHLARI VA TENDENSIYALARI TAHLILI.....	139
Aytiyeva Sevara	
TO'QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR.....	144
Qurbonov Jasurbek Pozilovich	
YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA O'ZBEKISTON UCHUN AHAMIYATI.....	149
Abdullayeva Matluba Nematovna, Nuriddinov Kamoliddin Faxriddin o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA KICHIK KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI.....	155
Axmedov Sanjar Temur o'g'li	
POPULATION IMPACT ON CONSUMER CULTURE AND NATIONAL ECONOMIC GROWTH.....	160
Rustamov Sherov Oblokulovich	
AVTOTRANSPORT KORXONALARINING IQTISODIY KO'RSATKICHLARI TAHLILI VA ULARNI YAXSHILASHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR.....	164
Laylo Akbarova, Komolov Adxam Dilshod o'g'li	
MODELING THE DIFFUSION OF DIGITAL BANKING ADOPTION IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM TBC BANK USING THE BASS DIFFUSION MODEL AND A HYBRID REGRESSION APPROACH	169
Feruza Nabieva	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA EKOLOGIK XARAJATLARNI BUXGALTERIYA HISOBIDA AKS ETTIRISH VA BAHOLASH	176
Rabbimov Elbek Abdulloyevich, G'afforov Ilhom Ilyosjonovich, Ergashev Olloyor Furqat o'g'li	
O'ZBEKISTONNING YANGI BOZORLARGA CHIQUISHIDA FAOL MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING INTEGRALLASHGAN MODELI.....	183
Baqoyev Sunnatillo Burxon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-KONSEPTUAL ASOSLANISHI.....	188
Salaydinov Shodiyor Nizom o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI SIFATINI OSHIRISH VA KREDIT RISKINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	194
Turg'unov Nodirbek Muminjanovich	
SANOAT KORXONALARI TUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMI	198
Jabborov Elbek Erkin o'g'li	
SOLIQ STAVKALARINI TABAQALASHTIRISHNING TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANISHGA TA'SIRI.....	202
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
MINTAQALAR IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI TAFOVUTLARNI KAMAYTIRISHNI TA'MINLASHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	208
Egamov Temur Muzaffarovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYAVIY RAG'BATLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	213
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SOHASINING O'RNI VA OBYEKTIV ZARURLIGI.....	217
Achilova Firuza Kurbanovna	
INVESTITSIYALARNI JALB ETISH ORQALI MAXSUS IQTISODIY ZONALARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	222
Ergashev Olim	

KICHIK BIZNES INNOVATSION FAOLIYATINING RIVOJLANISHIDAGI ASOSIY TENDENSIYALAR	227
Amirov Zubaydulla Toir o'g'li	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA YOSHLAR TADBIRKORLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI	233
Isakjanova Saboxat Muhamedovna	
KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDA AKSIYADORLAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	238
Xakimov Uchkun Xamitovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MILLIY MAKROIQTISODIY SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	242
Mardanova Ra'no Isakovna	
XUSUSIY VA DAVLAT SHIFOXONALARI UCHUN RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINI QIYOSIY TAHLIL	246
Yakubov Temur G'anibekovich	
RAQAMLI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMIDA RESURS SAMARADORLIGI VA IQTISODIY NATIJADORLIK MODELI	250
Ziyodullayev Qahramon	
"MILLIY TURIZM SITUATSION-MONITORING MARKAZI" VA "YASHIL TUROPERATORLAR" FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI	254
Toshev Akmal Salimovich	
RISK-MENEJMENT VA MOLIYAVIY BARQARORLIK O'ZARO BOG'LIQLIGINING KONSEPTUAL MODELINI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI	261
Madaminov Bekzod Allayarovich	
O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT: BAHOLASH METODOLOGIYASI, DINAMIKASI VA QISQARTIRISH ISTIQBOLLARI (1996 – 2026-YILLAR TAHLILI)	266
Djumanova Rano Fayzullayevna	
OLIY TA'LIM SIFATINI BAHOLASHDA MAJMUALI DIAGNOSTIK MODELNING AMAL QILISH XUSUSIYATLARI	272
Xo'jaxonov Ma'rufxon Xamidxonovich	
TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI	278
Vafiyev Raxim Xalimjonovich	
INVESTITSIYA LOYIHALARINI KREDITLASH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	282
Nigora Nurmatova	
BANK SEKTORINING INVESTITSIYA OQIMLARINI BOSHQARISHDAGI STRATEGIK O'RNI	287
Abdumavlonov Abdumutal Abdumajid o'g'li	
O'ZBEKISTON KORXONALARIDA UZOQ MUDDATLI MOLIYAVIY INVESTITSIYALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	291
Allabergenova Nilufar Shermetovna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA TA'MINOTLI YIRIK KREDITLAR ASOSIDA QIMMATLI QOG'OZLAR CHIQRISH ORQALI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI	298
Ahmedov Akbarali Sultonmurodovich	
"MINTAQA SANOATI SALOHİYATIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI"	306
Abdinazarov Xusan Shaymanovich	
BUDJET TASHKILOTLARI FAOLIYATIDA MAJBURIYATLAR: MAZMUNI, TURLARI VA TARKIBI	309
Jabbarova Charos Aminovna	
ATROF-MUHIT VA EKOLOGIK IQTISODIYOT: TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA RESURLARDAN OQILONA FOYDALANISH VA UNING RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH	316
Alikulov Samar Abdirashidovich	
O'ZBEKISTON TURIZM INDUSTRIYASI RIVOJLANISHIDA FORSAYT TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH	322
Turdibekov Xasan Ibragimovich	

O'ZBEKISTON TURIZM INDUSTRIYASI RIVOJLANISHIDA FORSAYT TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASH

Turdibekov Xasan Ibragimovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali

Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes kafedrası dotsenti, PhD.

E-mail: Khasant2014@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston turizm industriyasining hozirgi rivojlanish sharoitida forsayt texnologiyalarini qo'llashning zarurati va ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqotning dolzarbligi global noaniqliklar, raqamli transformatsiya va turizm bozoridagi tezkor strukturaviy o'zgarishlar sharoitida an'anaviy rejalashtirish yondashuvlarining cheklanganligi bilan izohlanadi. Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili turizm sohasida forsayt texnologiyalarini, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstida, kompleks strategik boshqaruv modeli sifatida tadqiq etish yetarli darajada yoritilmaganini ko'rsatdi va ushbu bilim bo'shlig'i aniqlashtirildi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy usullar uyg'unligiga asoslangan metodologiya qo'llanilib, zaif signallar tahlili, Delphi ekspert baholashi, ssenariy modellashirish hamda iqtisodiy modellashirish orqali O'zbekiston turizm industriyasining muqobil rivojlanish yo'nalishlari baholandi. Olingan natijalar forsaytga asoslangan strategik yondashuv investitsiya risklarini kamaytirish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va turizmning milliy iqtisodiyotga multiplikativ ta'sirini kuchaytirish imkonini berishini ko'rsatdi. Tadqiqot xulosalari davlat turizm siyosatini takomillashtirish, hududiy turistik klasterlarni rivojlantirish va uzoq muddatli strategik qarorlar qabul qilishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, kelgusida forsayt texnologiyalarini hududlar va alohida turizm segmentlari kesimida chuqurroq tadqiq etish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: forsayt texnologiyalari; turizm industriyasi; strategik boshqaruv; ssenariy modellashirish; iqtisodiy samaradorlik; O'zbekiston.

Abstract. This scientific article substantiates the necessity and significance of applying foresight technologies under the current conditions of development of Uzbekistan's tourism industry. The relevance of the study is explained by the limitations of traditional planning approaches amid global uncertainties, digital transformation, and rapid structural changes in the tourism market. An analysis of existing academic literature reveals that foresight technologies in tourism, particularly within the context of developing countries, have not been sufficiently studied as a comprehensive strategic management model, thereby identifying a significant research gap. The study employs a methodology based on an integrated combination of qualitative and quantitative methods, including weak signal analysis, Delphi expert assessment, scenario modeling, and economic modeling, to evaluate alternative development pathways for Uzbekistan's tourism industry. The findings demonstrate that a foresight-based strategic approach enables the reduction of investment risks, enhances resource-use efficiency, and strengthens the multiplicative impact of tourism on the national economy. The conclusions of the research hold scientific and practical significance for improving state tourism policy, developing regional tourism clusters, and supporting long-term strategic decision-making, while also justifying the need for further in-depth studies of foresight technologies across regions and specific tourism segments.

Key words: foresight technologies; tourism industry; strategic management; scenario modeling; economic efficiency; Uzbekistan.

Аннотация. В данной научной статье обосновывается необходимость и значимость применения форсайт-технологий в условиях современного развития туристической индустрии Узбекистана. Актуальность исследования обусловлена ограниченностью традиционных подходов к планированию в условиях глобальной неопределённости, цифровой трансформации и быстрых структурных изменений на туристическом рынке. Анализ существующих научных публикаций показал, что форсайт-технологии в сфере туризма, особенно в контексте развивающихся стран, недостаточно исследованы как комплексная модель стратегического управления, что позволило выявить соответствующий пробел в знаниях. В исследовании использована методология, основанная на сочетании качественных и количественных методов, включая анализ слабых сигналов, экспертную оценку

по методу Дельфи, сценарное и экономическое моделирование, что позволило оценить альтернативные направления развития туристической индустрии Узбекистана. Полученные результаты свидетельствуют о том, что стратегический подход, основанный на форсайте, способствует снижению инвестиционных рисков, повышению эффективности использования ресурсов и усилению мультипликативного воздействия туризма на национальную экономику. Выводы исследования имеют научно-практическое значение для совершенствования государственной туристической политики, развития региональных туристических кластеров и принятия долгосрочных стратегических решений, а также обосновывают необходимость дальнейших исследований форсайт-технологий по регионам и отдельным сегментам туризма.

Ключевые слова: форсайт-технологии; туристическая индустрия; стратегическое управление; сценарное моделирование; экономическая эффективность; Узбекистан.

KIRISH

So'nggi yillarda global iqtisodiy tizimda kuzatilayotgan chuqur strukturaviy o'zgarishlar, raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, geosiyosiy beqarorlik, pandemiyadan keyingi notekis tiklanish tendensiyalari hamda iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xatarlar turizm industriyasini sezilarli darajada ta'sirchan tarmoqlardan biriga aylantirmoqda. Bugungi kunda turizm nafaqat iqtisodiy o'sish manbai, balki hududiy rivojlanish, bandlikni ta'minlash, madaniy almashinuv va milliy imidjni shakllantirishda muhim strategik sektor sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston sharoitida turizm industriyasi iqtisodiy diversifikatsiya, hududlar salohiyatidan samarali foydalanish hamda xalqaro integratsiya jarayonlarini kuchaytirish nuqtai nazaridan alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mazkur sohaning rivojlanish trayektoriyasi yuqori darajadagi noaniqlik, tashqi va ichki omillar ta'siri, talab strukturasi tezkor o'zgarishi hamda texnologik yangilanishlarga moslashish zarurati bilan tavsiflanadi.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, turizm sohasida qo'llanilayotgan an'anaviy prognozlash va rejalashtirish usullari asosan o'tmish ma'lumotlariga tayanadi va kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muqobil rivojlanish ssenariylarini to'liq qamrab olish imkonini bermaydi. Natijada strategik qarorlar ko'proq moslashuvchan javob choralarga yo'naltirilgan bo'lib, tizimli xatarlarni oldindan aniqlash va ularga tayyorlanish imkoniyatlari ma'lum darajada cheklanib qolmoqda. Shu bois, turizm industriyasini boshqarishda kelajakni faol shakllantirishga yo'naltirilgan, uzoq muddatli strategik fikrlashni ta'minlovchi zamonaviy analitik yondashuvlarga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Aynan shu nuqtada forsait texnologiyalari turizmni rivojlantirishning muqobil yo'llarini aniqlash, strategik barqarorlikni mustahkamlash hamda qo'shimcha iqtisodiy qiymat yaratish imkonini beruvchi muhim metodologik instrument sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda O'zbekiston turizm industriyasi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida qaralib, uning kelajakdagi rivojlanishini aniqlashda forsait texnologiyalarining nazariy va amaliy imkoniyatlari tizimli ravishda asoslab beriladi. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston turizm industriyasining rivojlanish jarayonlari tanlangan bo'lib, ushbu jarayonlarda strategik qarorlar qabul qilish mexanizmlariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqot predmeti esa turizm sohasida forsait texnologiyalarini qo'llashning iqtisodiy, institutsional va metodologik jihatlari, shuningdek, ularning strategik boshqaruv samaradorligiga ta'siri bilan belgilanadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekiston turizm industriyasining barqaror rivojlanishini ta'minlashda forsait texnologiyalarini qo'llashning ilmiy-nazariy asoslarini ochib berish, ularning strategik boshqaruvdagi o'rni va iqtisodiy samaradorligini baholashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish jarayonida turizm bozoridagi zaif signallar va uzoq muddatli tendensiyalarni aniqlash, muqobil rivojlanish ssenariylarini shakllantirish, ekspert bilimlari hamda iqtisodiy modellashirish asosida qaror qabul qilish sifatini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, forsait yondashuvining davlat siyosati, hududiy rivojlanish va xususiy sektor investitsiya qarorlariga ta'siri ham ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Tadqiqot vazifalari doirasida, avvalo, turizm industriyasida forsait texnologiyalarining mohiyati va konseptual asoslari yoritiladi, so'ngra ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari va mavjud cheklovlar tahlil qilinadi. Keyingi bosqichda ssenariy modellashirish asosida turizm rivojlanishining muqobil yo'nalishlari baholanadi hamda forsaitga asoslangan strategik boshqaruvning iqtisodiy natijalari o'rganiladi. Ushbu yondashuv turizm sohasida intuitiv qarorlar ulushini qisqartirib, ilmiy asoslangan, moslashuvchan va uzoq muddatli rivojlanishga xizmat qiluvchi strategik boshqaruv modelini shakllantirishga zamin yaratadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Turizm industriyasining rivojlanishi, uning iqtisodiy samaradorligi va strategik boshqaruvi masalalari so'nggi o'n yilliklarda xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng tadqiq etib kelinmoqda. Xususan, turizmning milliy va

hududiy iqtisodiyotga ta'siri, multiplikativ effektlari, bandlik va investitsiya jarayonlaridagi o'rni ko'plab xorijiy olimlar tomonidan chuqur tahlil qilingan. L. Dwyer, P. Forsyth va R. Spurrning tadqiqotlarida turizmning iqtisodiy ta'sirini baholashda an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinib, turizmni alohida tarmoq sifatida emas, balki murakkab iqtisodiy tizim sifatida o'rganish zarurligi asoslab berilgan [1-3]. Ushbu yondashuv turizmni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishda tizimli fikrlashning muhimligini ko'rsatadi. Biroq mazkur tadqiqotlarda kelajakni faol shakllantirishga qaratilgan foresight (forsayt) texnologiyalarining strategik boshqaruvdagi roli yetarli darajada ochib berilmagan.

Forsayt metodologiyasining nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi masalalari R. Popper, L. Georghiou, M. Keenan, O. Saritas va Y. Nugroho kabi olimlarning ishlarida keng yoritilgan [2-4]. Ularning tadqiqotlarida forsayt jarayoni prognozlash vositasi sifatida emas, balki strategik boshqaruv qobiliyatini shakllantiruvchi kompleks jarayon sifatida talqin qilinadi. Xususan, R. Popper forsayt usullarini tanlash va ularni turli sohalarga moslashtirish mexanizmlarini tahlil qilib, ushbu yondashuvning qaror qabul qilish sifatini oshirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. O. Saritas va Y. Nugroho esa ssenariy modellashtirish asosida kelajakdagi muqobil rivojlanish yo'llarini aniqlash orqali strategik moslashuvchanlikni ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi. Shunga qaramay, ushbu tadqiqotlarning aksariyati sanoat, texnologik rivojlanish yoki milliy innovatsion tizimlar kontekstida olib borilgan bo'lib, turizm industriyasiga, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar sharoitiga moslashtirilgan tahlillar cheklangan.

Turizm va raqamli transformatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalari U. Gretzel, M. Sigala, Z. Xiang va D. Buhalis kabi olimlarning ilmiy ishlarida muhim yo'nalish sifatida shakllangan. Ular "aqlli turizm", raqamli platformalar, katta ma'lumotlar (Big Data) va axborot texnologiyalarining turizm xizmatlari sifatiga ta'sirini tahlil qilib, ushbu jarayonlar turist xulq-atvori va talab strukturasi tubdan o'zgartirayotganini asoslaydilar [4-6]. Biroq mazkur tadqiqotlar asosan texnologik innovatsiyalar va marketing samaradorligiga qaratilgan bo'lib, bu o'zgarishlarni uzoq muddatli strategik rejalashtirish va kelajak ssenariylari bilan integratsiyalash masalalari ikkinchi darajada qolgan.

Xorijiy adabiyotlarda turizmning barqaror rivojlanishi, iqlim o'zgarishi va global xavflar bilan bog'liq masalalar ham keng muhokama qilinadi. R. Butler tomonidan ishlab chiqilgan turistik hududlar evolyutsiyasi modeli turizm rivojlanishining bosqichma-bosqich xarakterini ochib beradi va resurslardan noto'g'ri foydalanish inqirozga olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv turizmga strategik oldindan ko'ra bilish va moslashuvchan boshqaruv zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Biroq mazkur konsepsiya kelajakni modellashtirish va strategik alternativalarini shakllantirish bo'yicha aniq metodologik mexanizmlarni taklif qilmaydi [7-10].

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda, jumladan O'zbekiston va mintaqa olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda turizm industriyasining iqtisodiy ahamiyati, davlat siyosati, infratuzilma rivoji va hududiy turistik salohiyat masalalari yoritilgan. Ushbu ishlarda turizmni rivojlantirishning institutsional asoslari, investitsiya muhitini yaxshilash va marketing strategiyalarini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Biroq mahalliy tadqiqotlarning katta qismi tahliliy va tavsifiy xarakterga ega bo'lib, ular asosan mavjud holatni baholash yoki qisqa muddatli rivojlanish istiqbollarini ko'rsatish bilan cheklangan. Kelajakni uzoq muddatli ssenariylar asosida modellashtirish, zaif signallarni aniqlash va ekspert bilimlarini tizimli integratsiyalashga qaratilgan forsayt yondashuvi mahalliy ilmiy adabiyotlarda deyarli uchramaydi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqot mavjud ilmiy ishlardan bir qator jihatlari bilan farqlanadi va ularning mantiqiy davomi sifatida namoyon bo'ladi. Birinchidan, tadqiqot turizm industriyasini statik iqtisodiy tarmoq sifatida emas, balki doimiy o'zgaruvchan va o'rganuvchi ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida talqin qiladi. Ikkinchidan, muallif tomonidan forsayt texnologiyalari turizmni rivojlantirishda oddiy prognozlash vositasi sifatida emas, balki strategik boshqaruv modeli sifatida asoslab beriladi. Uchinchidan, xorijiy adabiyotlarda mavjud bo'lgan forsayt metodologiyasi O'zbekiston turizm industriyasining institutsional, iqtisodiy va hududiy xususiyatlariga moslashtirilgan holda tahlil qilinadi.

Mazkur ishning yana bir muhim o'ziga xosligi shundaki, unda forsayt instrumentlari — zaif signallar skaningsi, Delphi ekspert usuli, ssenariy modellashtirish va iqtisodiy modellashtirish — yagona integratsiyalashgan tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Aksariyat mavjud tadqiqotlarda ushbu usullar alohida-alohida tahlil qilinsa, mazkur maqolada ular turizm sohasida strategik qarorlar portfelini shakllantirishga xizmat qiluvchi uzluksiz jarayon sifatida asoslanadi. Natijada, ushbu tadqiqot ilmiy adabiyotlarda mavjud bo'lgan nazariy yondashuvlarni amaliy boshqaruv mexanizmlari bilan bog'lab, O'zbekiston turizm industriyasida kelajakni faol shakllantirishga qaratilgan yangi konseptual modelni taklif etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot metodologiyasi O'zbekiston turizm industriyasini kelajakka yo'naltirilgan strategik boshqarish imkoniyatlarini aniqlash va baholashga qaratilgan kompleks, tizimli hamda integratsiyalashgan yondashuvga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida sifat va miqdoriy usullar uyg'unlashtirilib, bu yuqori darajadagi noaniqlik va tashqi xavflar mavjud bo'lgan sharoitda qaror qabul qilish sifatini oshirishga xizmat qildi.

Dastlabki bosqichda ikkilamchi ma'lumotlar tahlili amalga oshirilib, xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar, statistika ma'lumotlari, sohaviy hisobotlar hamda ochiq raqamli manbalardan foydalanildi. Ushbu ma'lumotlar asosida turizm bozorida hali to'liq shakllanmagan, biroq kelajakda muhim ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan zaif signallar aniqlanib, tizimlashtirildi.

Keyingi bosqichda ekspert bilimlariga tayangan Delphi baholash usuli qo'llanilib, turizm sohasi mutaxassislari, iqtisodchilar, hududiy rejalashtirish va davlat boshqaruvi vakillari ishtirokida ko'p davrali ekspert muhokamalari tashkil etildi. Mazkur usul turli nuqtai nazarlarni uyg'unlashtirish, sub'yektivlikni kamaytirish va konsensusga yaqin xulosalar olish imkonini berdi.

Shundan so'ng ssenariy modellashtirish amalga oshirilib, O'zbekiston turizm industriyasining konservativ, moslashuvchan va innovatsion rivojlanish ssenariylari shakllantirildi hamda ular sifat jihatdan qiyosiy tahlil qilindi. Yakuniy bosqichda iqtisodiy modellashtirish orqali turizm sohasining milliy iqtisodiyotga multiplikativ ta'siri baholanib, farsaytga asoslangan boshqaruv qarorlarining iqtisodiy samaradorligi aniqlashtirildi.

Ushbu metodologik yondashuv turizmni alohida tarmoq sifatida emas, balki murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida tadqiq qilishga, shuningdek kelajakni faol shakllantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari O'zbekiston turizm industriyasida farsayt texnologiyalarini qo'llashning strategik boshqaruv sifatini oshirish, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va uzoq muddatli rivojlanish yo'nalishlarini aniq belgilashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Tadqiqot jarayonida zaif signallar tahlili, ekspert baholash, ssenariy modellashtirish va iqtisodiy modellashtirishning integratsiyalashgan qo'llanilishi turizm sohasidagi murakkab va ko'p omilli jarayonlarni chuqurroq tushunishga imkon yaratdi. Olingan natijalar turizmni faqat xizmatlar yig'indisi sifatida emas, balki milliy iqtisodiyot bilan uzviy bog'langan dinamik tizim sifatida ko'rib chiqish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

1-jadval. O'zbekiston turizm industriyasiga ta'sir etuvchi asosiy rivojlanish drayverlari (zaif signallar tahlili asosida)

№	Rivojlanish drayveri	Tavsifi	Strategik ahamiyat darajasi
1	Raqamli texnologiyalar	Onlayn platformalar, Big Data, sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar	Juda yuqori
2	Turist talabining individuallashuvi	Shaxsiylashtirilgan marshrutlar va xizmatlarga talab oshishi	Yuqori
3	Barqarorlik va ekologik omillar	"Yashil turizm", ekologik mas'uliyatli sayohatlar	O'rta-yuqori
4	Transport va logistika infratuzilmasi	Avia, temir yo'l va multimodal bog'liqlik	Yuqori
5	Inson kapitali sifati	Kadrlar tayyorlash va xizmat sifati	Juda yuqori
6	Global xavflar	Pandemiya, geosiyosiy beqarorlik, iqlim o'zgarishi	Yuqori

Manba: Muallif tomonidan shakllantirilgan.

Zaif signallarni skanerlash asosida shakllantirilgan dastlabki natijalar turizm industriyasida kelajak rivojlanishini belgilovchi asosiy drayverlarni aniqlash imkonini berdi. Ushbu tahlil natijalari asosida tuzilgan 1-jadvalda turizm sohasiga ta'sir etuvchi asosiy global va mahalliy omillar tizimlashtirildi. Jadvalda raqamli texnologiyalar ulushining o'sishi, turist talabining individuallashuvi, ekologik barqarorlikka bo'lgan ehtiyojning kuchayishi, transport-logistika infratuzilmasining rivoji hamda inson kapitali sifatining oshishi eng muhim drayverlar sifatida ajratib ko'rsatildi.

Ushbu omillar orasida raqamli transformatsiya va inson kapitali sifati eng yuqori strategik ahamiyatga ega bo'lib, ular boshqa drayverlarning samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Bu holat turizmni rivojlantirish siyosatida texnologik va institutsional yondashuvlarni uyg'unlashtirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

2-jadval. Delphi ekspert baholashi asosida forsait texnologiyalarining turizm boshqaruvidagi ta'siri

Ko'rsatkich	Past	O'rta	Yuqori
Strategik qarorlar sifati			✓
Investitsiya risklarini kamaytirish		✓	✓
Resurslarni samarali taqsimlash			✓
Hududiy raqobatbardoshlik		✓	✓
Innovatsiyalarni joriy etish			✓

Izoh: Jadval ko'p davrali ekspert konsensusiga asoslangan.

Manba: Delphi so'rovi natijalari.

Ekspertlar ishtirokida o'tkazilgan Delphi baholash jarayoni natijalari 2-jadvalda umumlashtirildi. Ushbu jadvalda turizm sohasidagi ehtimoliy rivojlanish omillari ekspertlar tomonidan ahamiyat darajasi va ta'sir kuchiga ko'ra baholandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ekspertlar fikriga ko'ra, forsaitga asoslangan strategik rejalashtirish investitsiya risklarini kamaytirish, davlat resurslarini samarali taqsimlash hamda hududiy turistik klasterlarning raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, ekspertlar ma'lumotlar sifati va institutsional muvofiqlashuv darajasi past bo'lgan sharoitda forsait natijalari cheklangan samaradorlikka ega bo'lishi mumkinligini ta'kidladilar. Bu esa forsait texnologiyalarini joriy etish bilan birga raqamli infratuzilma va boshqaruv institutlarini rivojlantirish zarurligini yana bir bor ko'rsatadi.

3-jadval. Turizm industriyasi rivojlanishining muqobil ssenariylari (forsait modellashtirish asosida)

Ssenariy turi	Asosiy xususiyatlari	Kutilayotgan iqtisodiy natija	Uzoq muddatli barqarorlik
Konservativ	An'anaviy bozorlar, mavsumiy talab	Past-o'rta o'sish	Past
Moslashuvchan	Raqamlashtirish, institutsional islohotlar	O'rta o'sish	O'rta
Innovation	Aqlli turizm, inson kapitali, barqarorlik	Yuqori qo'shimcha qiymat	Yuqori

Manba: Muallif ssenariy tahlili.

Ssenariy modellashtirish asosida olingan natijalar 3-jadvalda ifodalandi va turizm rivojlanishining uchta muqobil yo'nalishini – konservativ, moslashuvchan va innovation ssenariylarni qiyosiy tahlil qilish imkonini berdi.

Konservativ ssenariyda turizm rivoji asosan mavjud bozorlarga, mavsumiy talabga va an'anaviy xizmat turlariga tayangan holda sekin o'sishni namoyon etishi aniqlangan. Ushbu ssenariy qisqa muddatda nisbatan barqaror bo'lishiga qaramay, uzoq muddatda raqobatbardoshlikni pasaytirish xavfi mavjud.

Moslashuvchan ssenariy esa raqamli texnologiyalarni joriy etish, institutsional islohotlar va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining rivoji hisobiga o'rtacha, ammo barqaror o'sishni ta'minlash imkoniyatini ko'rsatdi.

Innovation ssenariy esa inson kapitaliga investitsiyalar, "aqlli turizm" yechimlari va barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan holda yuqori qo'shimcha qiymat yaratish imkoniyatiga ega ekanini namoyon etdi.

Ushbu natijalar turizm siyosatida qisqa muddatli manfaatlardan ko'ra uzoq muddatli strategik yondashuv ustuvor bo'lishi lozimligini yana bir bor ko'rsatadi.

4-jadval. Turizm sohasining milliy iqtisodiyotga multiplikativ ta'siri (iqtisodiy modellashtirish asosida)

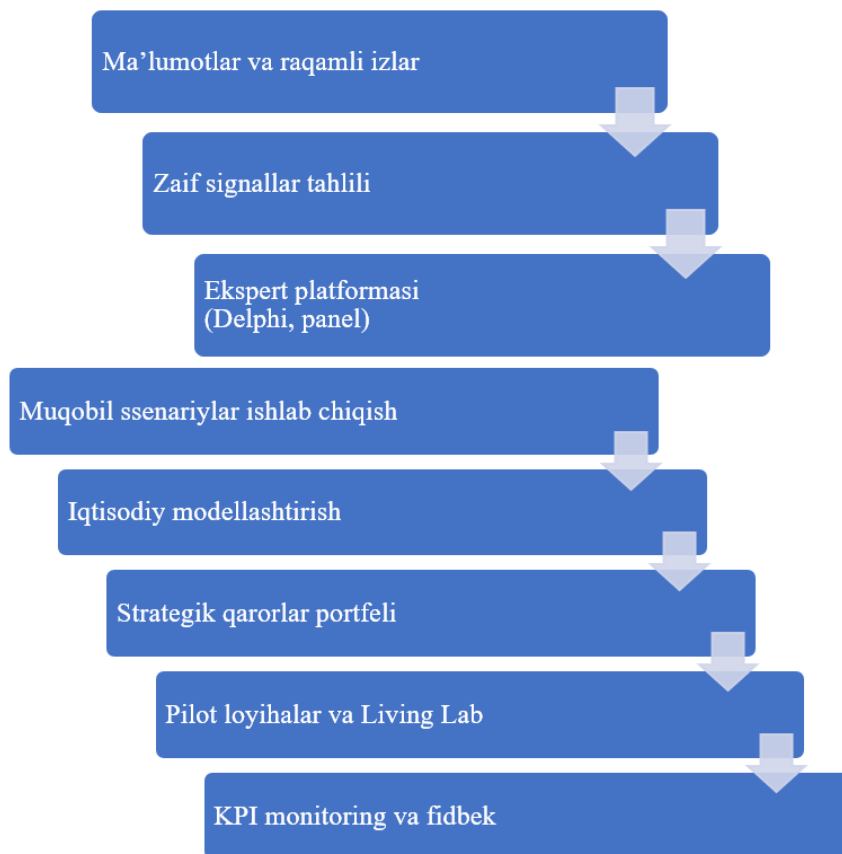
Ta'sir yo'nalishi	Konservativ ssenariy	Moslashuvchan ssenariy	Innovation ssenariy
YAIMga ta'sir	Past	O'rta	Yuqori
Bandlik yaratish	Cheklangan	Barqaror	Yuqori
Hududiy rivojlanish	Nomutanosib	Muvozanatlashgan	Keng qamrovli
Xizmatlar sektori o'sishi	Sekin	O'rta	Tez

Manba: Muallif hisob-kitoblari.

Iqtisodiy modellashtirish natijalari 4-jadvalda keltirilib, unda turizm sohasining milliy iqtisodiyotga multiplikativ ta'siri baholandi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, turizmga yo'naltirilgan investitsiyalar transport, savdo, qurilish va xizmatlar sohalarida qo'shimcha iqtisodiy faollikni yuzaga keltiradi. Forsaytga asoslangan boshqaruv qarorlari ushbu multiplikativ effektni kuchaytirib, resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Xususan, innovasion ssenariy doirasida turizmning yalpi ichki mahsulotga qo'shadigan hissasi konservativ ssenariyga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'lishi aniqlangan. Bu esa forsayt texnologiyalarini milliy iqtisodiy strategiyalar bilan integratsiyalash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

1-rasm. Forsaytga asoslangan turizmni strategik boshqarish modeli

Izoh: Model forsaytni uzluksiz, o'rganuvchi va moslashuvchan boshqaruv tizimi sifatida aks ettiradi.

Natijalarni vizual tarzda ifodalash maqsadida ishlab chiqilgan 1-rasmda forsaytga asoslangan turizmni strategik boshqarishning siklli modeli tasvirlangan. Ushbu rasmda ma'lumotlar yig'ish, zaif signallar tahlili, ekspert baholash, ssenariylar ishlab chiqish, iqtisodiy baholash va pilot loyihalar orqali qarorlarni sinovdan o'tkazish jarayoni uzluksiz va o'zaro bog'langan tizim sifatida ko'rsatilgan. Model turizm boshqaruvida statik rejalashtirishdan voz kechib, o'rganishga asoslangan moslashuvchan boshqaruv madaniyatini shakllantirish imkonini beradi.

2-rasmda esa turizm rivojlanishida forsayt instrumentlarining qaror gorizontlari bo'yicha ta'siri grafik shaklda aks ettirilib, qisqa, o'rta va uzoq muddatli qarorlar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlik ochib berilgan. Ushbu vizual natijalar forsayt texnologiyalarining strategik ahamiyatini yanada aniqroq namoyon etadi.

Qisqa muddat	O'rta muddat	Uzoq muddat
• Zaif signallar • Big Data tahlili	• Delphi usuli • Ssenariylar	• Iqtisodiy modellashtirish • Milliy iqtisodiy ta'sir

2-rasm. Forsayt instrumentlarining qaror qabul qilish gorizontlari bo'yicha ta'siri

Izoh: Rasm forsayt instrumentlarining vaqt gorizontlari bo'yicha o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar xalqaro ilmiy adabiyotlarda keltirilgan xulosalar bilan uyg'un ekanini ko'rsatadi, biroq mazkur tadqiqot ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan holda yangi bosqichga olib chiqadi. Xorijiy tadqiqotlarda farsayt asosan texnologik yoki sanoat siyosati kontekstida ko'rib chiqilgan bo'lsa, ushbu ishda u turizm industriyasini rivojlantirishning kompleks strategik mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, mahalliy tadqiqotlardan farqli ravishda, ushbu ishda kelajakni modellashtirish va alternativ ssenariylar asosida qaror qabul qilish masalalariga markaziy o'rin berilgan.

Muhokama jarayonida aniqlangan asosiy cheklovlar qatoriga raqamli ma'lumotlar bazasining yetarli darajada rivojlanmagani, ekspertlar bazasining institutsional jihatdan mustahkamlanmaganligi hamda hududlar o'rtasida rivojlanish nomutanosibliklari kiradi. Biroq ushbu cheklovlar farsayt texnologiyalarini joriy etish orqali bosqichma-bosqich bartaraf etilishi mumkin. Natijalar shuni ko'rsatadiki, farsaytga asoslangan yondashuv turizmni rivojlantirishda faqat mavjud muammolarga javob berish bilan cheklanmay, balki kelajak imkoniyatlarini faol shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, farsayt texnologiyalarini O'zbekiston turizm industriyasida qo'llash reaktiv va qisqa muddatli rejalashtirishdan voz kechib, proaktiv, ilmiy asoslangan va uzoq muddatli strategik boshqaruv modeliga o'tish uchun muhim metodologik asos yaratadi.

Tadqiqot davomida zaif signallar tahlili, Delphi ekspert baholashi, ssenariy modellashtirish va iqtisodiy modellashtirishning integratsiyalashgan qo'llanilishi turizm sohasida kelajakdagi rivojlanish drayverlarini aniqlash, muqobil ssenariylarni baholash hamda investitsiya va boshqaruv qarorlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini berishi aniqlandi.

Olingan natijalar innovasion ssenariy doirasida inson kapitali, raqamli texnologiyalar va barqarorlikka yo'naltirilgan yondashuvlar turizmning milliy iqtisodiyotdagi multiplikativ ta'sirini sezilarli darajada kuchaytirishini ko'rsatdi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundaki, ular davlat turizm siyosatini shakllantirish, hududiy turistik klasterlarni rivojlantirish va xususiy sektor investitsiya qarorlarini asoslashda foydalanilishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli ma'lumotlar infratuzilmasining yetarli rivojlanmaganligi, institutsional muvofiqlashuv va ekspertlar bazasini shakllantirishdagi cheklovlar farsayt natijalarining to'liq amalga oshishiga to'sqinlik qilishi mumkinligi aniqlanib, ushbu muammolarni bartaraf etish zarurligi ta'kidlandi.

Kelgusidagi tadqiqotlar farsayt texnologiyalarini hududlar kesimida chuqurroq modellashtirish, real vaqt ma'lumotlari va sun'iy intellektga asoslangan analitik vositalarni integratsiyalash hamda farsayt natijalarini amaliy pilot loyihalar orqali baholash mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Dwyer, L., Forsyth, P., & Spurr, R. (2004). Evaluating tourism's economic effects: new and old approaches. *Tourism Management*, 25(3), 307–317. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00131-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00131-6)
2. Popper, R. (2008). How are foresight methods selected? *Foresight*, 10(6), 62–89. <https://doi.org/10.1108/14636680810918586>
3. Saritas, O., & Nugroho, Y. (2012). Mapping issues and envisaging futures: An evolutionary scenario approach. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(3), 509–529. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2011.09.005>
4. Georghiou, L., & Keenan, M. (2006). Evaluation of national foresight activities: Assessing rationale, process and impact. *Technological Forecasting and Social Change*, 73(7), 761–777. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2005.08.003>
5. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*, 25(3), 179–188. <https://doi.org/10.1007/s12525-015-0196-8>
6. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet. *Tourism Management*, 29(4), 609–623. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.01.005>
7. Yeoman, I., & McMahon-Beattie, U. (2018). Teaching the future: learning strategies and student challenges. *Journal of Tourism Futures*, 4(2), 163–167.
8. Sigala, M. (2018). New technologies in tourism: from multi-channel strategies to omni-channel systems. *Tourism Management Perspectives*, 25, 151–155. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.12.003>
9. Xiang, Z., & Gretzel, U. (2010). Role of social media in online travel information search. *Tourism Management*, 31(2), 179–188. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.02.016>
10. Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24(1), 5–12. <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
